

**Brief aan de huichelaars
die het racisme voeden**

Charb

**BRIEF
AAN DE
HUICHELAARS
DIE HET
RACISME
VOEDEN**

**Vertaald uit het Frans door
Gertrud Maes en Martine Woudt**

**Met een voorwoord van
Adam Gopnik**

Lebowski Publishers, Amsterdam 2015

Oorspronkelijke titel: *Lettre aux escrocs de l'islamophobie qui font le jeu des racistes*

Oorspronkelijk uitgegeven door: Les Échappés, 2015

© Les Échappés, 2015

© Vertaling uit het Frans: Gertrud Maes en Martine Woudt, 2015

© Voorwoord: Adam Gopnik | Little, Brown and Company, 2015

© Nederlandse uitgave: Lebowski Publishers, 2015

Omslagontwerp: Riesenkind

Typografie: Perfect Service, Schoonhoven

ISBN 978 90 488 3043 5

ISBN 978 90 488 3044 2

NUR 323

www.lebowskipublishers.nl

www.overamstel.com

OVERAMSTEL
uitgevers

Lebowski Publishers is een imprint van Overamstel uitgevers bv

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

INHOUD

Vowoord	7
‘Racisme’ legt het af tegen ‘islamofobie’	19
Het geloof betekent onderwerping	27
<i>Geloven betekent in de eerste plaats bang zijn</i>	27
<i>Bang zijn is een recht</i>	28
<i>Alle denkrichtingen worden aan kritiek onderworpen</i> ..	30
<i>God is groot genoeg om het voor zichzelf op te nemen</i> ...	32
Neerbuigende elites en infantilisering	35
<i>Journalisten ten dienste van de islamofobie</i>	35
<i>De Mohammedcartoons</i>	37
<i>De politiek ten dienste van de islamofobie</i>	41
<i>De elite die moslims infantiliseert in naam van de strijd tegen islamofobie</i>	45
De helden in de strijd tegen de vermeende islamofobie van <i>Charlie Hebdo</i>	47
<i>De clowneske rechtsvervolgingen</i>	47

<i>Organisaties die zich vergissen in het doelwit van hun</i>	
<i>verontwaardiging</i>	54
<i>In de hoofdrol</i>	56
Het vlindereffect van de vrijheid van meningsuiting . .	59
<i>Respect verheven tot grondbeginsel</i>	59
<i>Voorzichtigheid en laf gedrag ten dienste van</i>	
<i>de islamofobie</i>	66
Naar een afgeleide vorm van een veelbelovend	
concept	69
<i>De katholieken jaloers</i>	69
<i>En de judeofobie?</i>	73
<i>Er bestaat geen antirepublikeinse blasfemie!</i>	77
En de atheofobie in dit alles?	85
Van dezelfde auteur	87

VOORWOORD

Ik las *Charlie Hebdo* voor het eerst tijdens vroegere korte verblijven in Frankrijk, in de jaren '70. Ik ben waarschijnlijk een beetje een lafaard als het op grappenmakerij aankomt – ik heb het waarschijnlijk liever zachtardiger dan ik zou moeten – maar ik ben wel een instinctieve pluralist: ik heb graag dat er in de wereld, en in de krantenkiosk, dingen zijn die ik niet leuk vind. *Charlie Hebdo* was mijn smaak niet, maar bij latere, veel langere verblijven in Frankrijk was ik altijd blij om te zien dat het nog bestond. Het getuigde van een oudere, rauwere Franse traditie die ik kon waarderen, ook al gaf ik er niet veel om. Ongepolijst, obscene, onverbloemd, heiligschennend – met cartoons die de charme misten van de *bande dessinée*. Maar Frankrijk is een rigide land dat de ontspanning nodig heeft van de werkelijk vrijgevochten geesten – Rabelais kon alleen maar Frans zijn, juist omdat het verfijnde niet zonder het rauwe kan.

Later begon ik aan een masterstudie, en werd de geschiedenis van de karikatuur en van het cartoon-

tekenen mijn academische specialiteit. Daardoor begon ik meer begrip te krijgen voor de oude wortels en de goddeloze adel van het tijdschrift. De *Charlie*-tekenaars werkten, besepte ik, in een typisch Franse traditie van ongetemdheid die was ontstaan in een lange negentiende-eeuwse guerrillaoorlog tussen de republikeinen, de Kerk en de monarchie, en die overal elders al lang geleden vrijwel volledig was verdwenen. Satirische tijdschriften en cartoonisten ‘van naam’ kunnen weliswaar nog bestaan in Londen en andere Europese hoofdsteden, met name in Brussel, maar die zijn over het algemeen artistieker en inhoudelijk meer gericht op de media. *Charlie Hebdo* was een satirische krant van een soort dat bijna uitsluitend in Frankrijk voorkwam. In die jaren liep ik vlooiemarkten af en vond en kocht er oude exemplaren van de voornaamste karikatuurtijdschriften uit eind negentiende en begin twintigste eeuw – *Le Rire* en *La Petite Assiette* –, en ik besepte dat *Charlie Hebdo* de laatste bloem, of snik, van deze grote traditie was. *Charlie*, helemaal niet ‘meta’ of ‘ironisch’, zoals *The Onion*, en geen podium voor politieke roddel, zoals het Parijse weekblad *Le Canard Enchaîné* of het Londense *Private Eye*, hield die Franse negentiende-eeuwse traditie van de rechtstreekse, onverschrokken en uiterst offensieve karikatuur in stand, de traditie die is begonnen met de nu legendarische karikaturist Honoré Daumier, of met zijn uitgever Charles Philipon, die in 1831 werd berecht omdat hij het hoofd van koning Lodewijk Filips als een peer had getekend.

Philipons beroemde pseudonaïeve demonstratie van het proces van karikatuurtekenen geeft nog altijd inzicht in de bijna primitieve soort beeldmagie die kleeft aan het maken van een cartoon. Waar was hij precies schuldig aan, wilde Philipon weten, want het hoofd van de koning wás immers peervormig? Hoe kon het terugbrengen tot alleen een omtrek beschouwd worden als een aanval op de koning? De veel grovere en obscenere cartoons die de omslagen van *Charlie Hebdo* kenmerkten – en die naast Mohammed ook Jezus en Mozes op de hak namen; met boze rabbijnen en tierende bisschoppen, samen met imams – waren de laatste, eh... vrucht van die traditie. Voor een ongetwijfeld te pedant oog was dit een van de dingen waardoor *Charlie* er toe deed: de Franse cultuur onderscheiden van onze eigen, gemoderniseerde cultuur.

De *Charlie*-cartoonisten waren altijd radicaal democratisch en egalitair in hun opvattingen, met op nummer één hun hartstochtelijke afkeer van de hypocrisie van georganiseerde religie. Geen groep is ooit meer ‘*minoritaire*’ geweest – meer gemarginaliseerd of vaker in aanvaring met het politieke establishment, bijtender in hun spot over macht, moediger in het opstaan tegen mensen met veel meer invloed en macht dan waarop een stelletje guerrillacartoonisten zich ooit zou kunnen beroepen. Net als hun grote voorgangers waren ze altijd aan het knokken tegen idolen en autoriteiten – en niemand in Frankrijk was zo meedogenloos en dapper minachtend tegenover *père et fille* Le Pen in

het rechtse kamp. In de vele jaren die ik in Frankrijk heb doorgebracht, was het grootste plezier bij het lezen van *Charlie Hebdo* het prikkelende genoeg om te zien hoe baarlijke nonsens – soms van links, maar vaker van extreemrechts – in een tekening werden doorgeprikt.

Deze misschien te intellectualistische reactie werd nietszeggend op een ochtend in januari 2015, toen twee islamitische, fundamentalistische terroristen het kantoor van *Charlie Hebdo*, dat onvoldoende werd bewaakt door de Franse politie, binnendrongen en met koelbloedige wreedheid acht redactieleden en een politiemann doodschoten. (Daarna doodden ze een islamitische agent, die buiten gewond op straat lag.) En toch liet deze terroristische gruweldaad een onschuldige waarnemer achter met een wat ongemakkelijk dubbel gevoel: aan de ene kant waren de *Charlie*-cartoonisten zonder twijfel martelaren van het vrije woord, van de vrijheid van meningsuiting en van de noodzakelijke strijd tegen elke vorm van fundamentalisme. Aan de andere kant... verscheen er toch ook een oneerbiedig glimlachje om de lippen bij de gedachte dat de vlag halfstok ging, in heel Frankrijk, voor deze anarchistische onruststokers, en ze zouden zelf beslist gebruld hebben om de ironie dat de voormalige president Nicolas Sarkozy en de huidige president François Hollande plechtig om hen rouwden en in de demonstratie meeliepen. (De cartoonisten bespotten niet alleen de politiek van deze mannen; ze vergrootten

regelmatig hun seksuele lusten en verkleinden hun seksuele instrumenten.)

De bedoeling van het boekje dat u nu in handen hebt, is om duidelijkheid te geven over die twee kanten van *Charlie* – de heldhaftige martelaren en de niet aflatende spotters, maar ook de mannen van de wereld en de bange, gemarginaliseerde slachtoffers. Charb, de grootse – getergde, logische, intelligente en vooral menselijke – cartoonist en uitgever van *Charlie Hebdo* die in het verleden de ronde hebben gedaan, en die in het jaar na de moorden erger zijn geworden; het verzinsel van de ‘islamofobie’ van het tijdschrift, bijvoorbeeld. Charb legt het verschil uit tussen karikatuur en aanval, op een redelijke manier die bijna ondraaglijk schrijnend is door de totaal onredelijke tol die zijn vrienden en hij hebben moeten betalen.

Van begin tot eind draaien zijn argumenten in essentie om een simpel onderscheid: dat kritiek leveren op een ideologie, met inbegrip van religieuze ideologieën, zelfs als het schreeuwerig gebeurt, iets anders is dan aanzetten tot haat tegen een volk of tegen personen. Er gaapt een enorme kloof tussen een belediging en een bedreiging, en zo moeilijk is het niet om ze van elkaar te onderscheiden. In een open samenleving moeten we allemaal weleens een belediging slikken. De islam, een ideologie als alle andere – net als communisme, liberalisme of judaïsme – mag net als alle andere worden bekritiseerd en bespot. Charb

herinnert ons eraan dat ‘de mode om achter elk woord “-fobie” te plakken volkomen belachelijk [is]. “Homo-fobie” en “negrofobie” worden niet gebruikt om de haat te beschrijven die mensen kunnen voelen tegen een ideologie of een godsdienst, maar wel degelijk tegen mensen.’

Met andere woorden, zeggen dat iemands godsdienst belachelijk is, is wat anders – waarneembaar, meetbaar, significant anders – dan zeggen dat een bepaalde groep uitgeroeid moet worden. Iemands profeet bespotten is heel wat anders dan hem persoonlijk bedreigen. Blasfemie is spot die op een ideologie is gericht; haat zaaien moedigt aan tot geweld tegen individuen. Judeofobie – het bespotten van de godsdienst van Mozes zoals Voltaire dat uitgebreid deed – zou beschermd moeten worden, onafhankelijk van wie zich ermee bezighoudt, net zoals het bespotten van het mormonisme in *South Park*. Maar joden en mormonen zelf moeten niet bedreigd worden, niet in hun geloofsbelijdenis en niet in het vertrouwen in hun eigen voortdurende welzijn. Blasfemie is gewoon de naam die fanatici aan kritiek geven. Charb schrijft met kennis van zaken: ‘Een gelovige kan God lasteren voor zover dat iets voor hemzelf betekent. Een niet-gelovige kán God niet lasteren, ook al doet hij nog zo zijn best. God is alleen heilig voor degene die in hem gelooft. Om God te beschimpen of te kwetsen moet je ervan overtuigd zijn dat hij bestaat. De strategie van de als antiracisten vermomde gemeenschapsdenkers bestaat

erin dat ze blasfemie laten doorgaan voor islamofobie, en islamofobie voor racisme.'

Het cruciale onderscheid dat we moeten verdedigen is het verschil tussen daden van verbeelding en daden van geweld. De verbeelding ziet, tekent en beschrijft allerlei dingen – pornografische, erotische, satirische of blasfemische – die ongemakkelijk of verfoeilijk zijn. Maar ze gebeuren niet echt. De verbeelding is een plaats waar veronderstellingen en virtuele zaken de boventoon voeren, en waar de lol er deels – en de clou er hoofdzakelijk – in ligt om het onzegbare te zeggen, teneinde de waarheid van de gangbare opvattingen te testen. De aanval op een ideologie is niet alleen wat anders dan de bedreiging van een persoon, het is er het tegenovergestelde van. Het betekent het einde van de vrije beschaving als kritiek op ideeën wordt vervangen door aanvallen op mensen. De idee dat we onbelemmerd ons werk moeten kunnen doen en onze denkbeelden moeten kunnen uitdragen zonder een angstig veto toe te kennen aan mensen die dreigen dat ze ons in dat geval kwaad zullen doen, is niet alleen maar een deel van wat we met vrijheid van meningsuiting bedoelen. Het is de essentie van vrijheid van meningsuiting. Het sociaal contract in de kern van het liberalisme is eenvoudig: in ruil voor de vrijheid om ideeën van anderen zo veel te beledigen als je maar wilt, moet je de mogelijkheid opgeven om anderen persoonlijk aan te vallen.

Geloof is niet de vijand. Fanatisme is de vijand. Al-

tijd. Maar alleen een dwaas zal ontkennen dat geloof de voedingsbodem van fanatisme is geweest in de lange, treurige strijd die de mens heeft gevoerd om het licht te zien. Net zoals we soms ‘solidariteit’ onder uiteenlopende groepen moeten zoeken, moeten we ook ‘desolidariseren’, ‘ontsolidariseren’ – de mensen die we kennen boven de abstracte categorieën uit onze verbeelding plaatsen. En welbeschouwd is het duidelijk zichtbaar maken van mensen, met al hun gebreken en zonder daarbij te generaliseren, precies datgene wat de karikaturist altijd voor ons heeft gedaan. Dat is zijn speciale vorm van moed.

Adam Gopnik, 2015

Opmerking van de uitgever

Aan deze tekst is de laatste hand gelegd op 5 januari 2015, twee dagen voor de terroristische aanslag op *Charlie Hebdo* waarbij Charb het leven heeft verloren.

*Als je denkt dat kritiek op godsdienst een uiting van
racisme is,
Als je denkt dat 'islam' de naam van een volk is,
Als je denkt dat overal om te lachen valt, behalve om iets
wat voor jou heilig is,
Als je denkt dat de poorten van het paradijs voor je open
zullen gaan als het je lukt godslasteraars veroordeeld te
krijgen,
Als je denkt dat humor niet te rijmen valt met de islam,
Als je denkt dat een tekening gevaarlijker is dan een
Amerikaanse drone,
Als je denkt dat moslims niet in staat zijn figuurlijke
betekenis te begrijpen,
Als je denkt dat linkse atheïsten fascist en
vreemdelingenhaters in de kaart spelen,
Als je denkt dat iemand met moslimouders zelf ook moslim
moet zijn,
Als je denkt te weten hoeveel moslims er in Frankrijk zijn,
Als je denkt dat burgers niet anders ingedeeld kunnen
worden dan naar godsdienst,*

*Als je denkt dat de islam het best verdedigd kan worden
door het begrip 'islamofobie' tot gemeengoed te maken,
Als je denkt dat moslims het best verdedigd kunnen worden
door de islam te verdedigen,
Als je denkt dat er in de Koran staat dat het verboden is de
profeet Mohammed te tekenen,
Als je denkt dat de islam wordt beledigd als er een spotprent
wordt gemaakt van een jihadist in een belachelijke
situatie,
Als je denkt dat fascistten vooral de islam aanvallen
wanneer ze een Arabier als doelwit kiezen,
Als je denkt dat elke gemeenschap zijn eigen antiracistische
organisatie zou moeten hebben,
Als je denkt dat islamofobie de tegenhanger is van
antisemitisme,
Als je denkt dat de zionisten die de wereld regeren een
ghostwriter hebben ingehuurd om dit essay te schrijven,
Dan wens ik je veel leesplezier, want dan is deze brief voor
jou geschreven.*

'RACISME' LEGT HET AF TEGEN 'ISLAMOFOBIE'

Echt, het woord 'islamofobie' is slecht gekozen als daarmee de haat wordt bedoeld die bepaalde idioten tegen moslims koesteren. En het is niet alleen slecht gekozen, het is ook gevaarlijk.

Als we het zuiver etymologisch benaderen, zou islamofobie 'angst voor de islam' moeten betekenen. Maar de bedenkers, verspreiders en gebruikers van dit woord bezigen het om de haat tegen moslims aan de orde te stellen. Het is toch vreemd dat 'moslimfobie' en, breder, 'racisme' het hebben afgelegd tegen 'islamofobie'? Uit etymologisch oogpunt zouden die termen net iets minder wankel zijn. Dus waarom is de term 'islamofobie' de boventoon gaan voeren?

Bij sommigen uit onwetendheid, uit luiheid of per vergissing, maar ook omdat veel van degenen die tegen islamofobie strijden dat in werkelijkheid niet doen om op te komen voor moslims als personen, maar om op te komen voor de godsdienst van de profeet Mohammed.

Racisme komt in alle landen voor sinds de uitvinding van de zondebok. Waarschijnlijk zullen er altijd racisten zijn. Het is geen oplossing om de hersenen van alle burgers na te pluizen, op zoek naar het kleinste sprankje racisme, we kunnen beter verhinderen dat racisten hun weerzinwekkende ideeën verkondigen, hun ‘recht’ om racist te zijn opeisen en hun haat ventileren.

In Frankrijk heeft de racistische boodschap veel ruimte gekregen door Sarkozy en zijn debat over de nationale identiteit. Wanneer de hoogste autoriteit van de staat zich tot de idioten en vuilbekken richt met de woorden: ‘Zeg maar wat je op je hart hebt, jongens’, wat zullen de idioten en vuilbekken dan doen, denk je? Ze beginnen openlijk te zeggen wat ze tot dan toe alleen aan het eind van drankovergoten familiedinertjes brulden. De racistische boodschap, die organisaties, politici en intellectuelen hadden weten weg te sluiten in een ruimte tussen de mond van de xenofob en zijn keukendeur, is de straat op gegaan, heeft de media overspoeld en de kanalen van de sociale media een beetje meer bevuild.

Ja, we constateren een explosie van racistische uitingen. Maar de term ‘racisme’ wordt nog maar aarzelend gebruikt. De term ‘racisme’ wordt gewoon langzamerhand vervangen door de term ‘islamofobie’.

Wanneer een vrouw met een hoofddoek wordt beledigd en wordt aangevallen omdat ze als moslima gesluierd gaat (de ongrijpbare agressor wordt gewoonlijk

omschreven als skinhead), steunt de anti-islamofob het slachtoffer als vertegenwoordigster van de islam. Niet omdat er een burger vanwege haar geloof door een fascist onder handen is genomen. Voor haar pleitbezorger telt niet het zwaarst dat ze is aangevallen als burger die het recht heeft zich te kleden zoals ze dat wil, maar dat ze is aangevallen als moslima. Het werkelijke slachtoffer is de islam. God mag dan wel ver boven de gelovige worden gesteld, maar door haar te kwetsen heeft men geprobeerd God te raken. Voor de strijder tegen islamofobie is dát echt ontoelaatbaar.

Daarom hebben de anti-islamofoben over wie het hier gaat zichzelf niet uitgeroepen tot ‘antimoslimfoben’. Ze beschouwen de moslims voor wie ze opkomen louter als instrumenten van God.

Ze doen het zodanig dat we de indruk zouden kunnen krijgen dat buitenlanders of burgers van buitenlandse afkomst in Frankrijk alleen nog maar worden aangevallen omdat ze moslim zijn... Slachtoffers van racisme die van oorsprong Indiaas, Aziatisch, Roma, zwart-Afrikaans, Antilliaans, enzovoort, zijn, kunnen zich binnenkort maar beter bij een godsdienst aansluiten als ze willen dat er iemand voor hen opkomt.

Communitaristische actievoerders die het begrip ‘islamofobie’ aan de gerechtelijke en politieke autoriteiten proberen op te dringen, hebben geen ander doel dan slachtoffers van racisme aan te zetten tot de verklaring dat ze moslim zijn. Neem me niet kwalijk, maar dat

racisten ook islamofob zijn, is bijna bijkomstig. Ze zijn in de eerste plaats racist, en via de islam mikken ze wel degelijk op buitenlanders of op personen van buitenlandse afkomst. Door alleen nog maar naar de islamofobie bij de racist te kijken, wordt het racistische gevaar gebagatelliseerd. De antiracistische actievoerder van gisteren is aan het veranderen in een supergespecialiseerde grossier in een minderheidsvorm van discriminatie. De strijd tegen racisme richt zich tegen alle vormen van racisme, maar waartegen is de strijd tegen islamofobie gericht? Tegen de kritiek op een godsdienst of tegen de afschuw van zijn beoefenaars, omdat ze van buitenlandse afkomst zijn? Terwijl wij discussiëren om erachter te komen of het al dan niet een vorm van racisme is als je de Koran een waardevol boek noemt, lachen de racisten zich rot. Als de Franse moslims zich morgen tot het katholicisme bekeren of van elke godsdienst afzien, verandert dat niets aan de redenering van racisten: die buitenlanders of die Fransen van buitenlandse afkomst zullen altijd worden aangewezen als de verantwoordelijken voor al het kwaad.

Een voorbeeld: Mustafa en Gérard zijn moslim. Mustafa is van oorsprong Noord-Afrikaans en komt uit een moslimnest. Gérard is van oorsprong Europees en komt uit een katholiek nest. Gérard heeft zich tot de islam bekeerd. Allebei zijn ze kandidaat voor een huurappartement. Wie van de twee moslims, met hetzelfde inkomen, heeft de meeste kans om het ap-

partement te krijgen? Degene die er als een Arabier uitziet, of degene die er als een Fransoos uitziet? De flat zal niet aan de neus van de moslim voorbijgaan, maar aan die van de Arabier. En dat de Arabier geen van de uiterlijke kenmerken van het moslimgeloof vertoont, zal daar niets aan veranderen. Maar wat zal de actievoerder tegen islamofobie doen? Hij zal roepen dat het godsdienstdiscriminatie is, in plaats van zich te verzetten tegen het racisme.

Laten we hier nog eens terughalen wat het wetboek van strafrecht zegt:

Discriminatie is elk onderscheid tussen natuurlijke personen op grond van afkomst, sekse, gezinssituatie, zwangerschap, uiterlijk, naam, gezondheidstoestand, handicap, erfelijke kenmerken, gewoonten, seksuele geaardheid of identiteit, leeftijd, politieke meningen, vakbondsactiviteiten of het al dan niet behoren, werkelijk of verondersteld, tot een bevolkingsgroep, natie, ras of bepaalde godsdienst.

Sociale discriminatie, waarover veel minder wordt gesproken dan over godsdienstdiscriminatie, aangezien dat heimelijker en onopvallender gebeurt, komt in Frankrijk niettemin op veel grotere schaal voor. Werkgevers selecteren hun toekomstige werknemers minder op religieuze overtuiging, verondersteld of echt, dan bijvoorbeeld op woonplaats. Welke Mustafa heeft, bij gelijke competenties, de meeste kans om de baan te

krijgen? Mustafa die in het chique Neuilly-sur-Seine woont of Mustafa die in het niet zo chique Argenteuil woont? Maar wie heeft het nog over dat soort discriminatie? Mensen worden massaal gediscrimineerd op grond van hun sociale afkomst, maar omdat er onder arme mensen die niet welkom zijn in een bedrijf, een buurt of een woongebouw verhoudingsgewijs veel mensen van buitenlandse afkomst zijn, en onder hen verhoudingsgewijs flink wat mensen met een moslim-achtergrond, zal de islamitische actievoerder zeggen dat het probleem islamofobie is.

Laten we nu eens het voorbeeld nemen van Mustafa en Abdelkader. Ze zijn allebei moslim, allebei van buitenlandse afkomst, allebei bruiner dan Gérard. Mustafa heeft geen cent te makken, Abdelkader is miljonair. Wie van de twee krijgt het huurappartement niet? Moslim Mustafa of miljonair Abdelkader?

Het gebruik van de termen ‘islamofobie’ en ‘christianofobie’ – daar komen we later nog op terug – moet dus worden afgewezen, maar hoe staat het dan met de even nieuwe begrippen ‘homofobie’ en ‘negrofobie’? Dat ligt anders, gewoon omdat de betekenis van die twee termen niet dubbelzinnig is, ook al is de mode om achter elk woord ‘-fobie’ te plakken volkomen belachelijk. ‘Homofobie’ en ‘negrofobie’ worden niet gebruikt om de haat te beschrijven die mensen kunnen voelen tegen een ideologie of een godsdienst, maar wel degelijk tegen mensen. Homofobie is niet verwer-

pelijk omdat het kritiek op homoseksualiteit is, maar omdat het een uiting is van haat tegen homoseksuelen. Op dezelfde manier gaat het, als we het over negrofobie hebben, over de haat die sommige mensen uiten tegen zwarte personen, tegen individuen.